

Marupes 28-1

IZGLĪTĪBAS MĒNEŠRAKSTS

Nr. 3 MARTS 1943

SATURS: Aspazijas 75. dzimšanas diena — *Dr. Z. Mauriņa*. Kultūras dziļums un seklums — *prof. P. Jurevičs*. Nāves problēma — *K. Raudive*. Firekeru grāmata Tartu Universitātes bibliotēkā — *K. Draviņš*. Ekskursiju plānam jābūt pārdomātam — *J. Siliņš*. Literatūras stundu uzbūve tautskolā — *M. Stanguta*. Vācu valodas stundas uzbūve tautskolā — *K. Zeipe*. Matēmatikas stundas uzbūve vispār un strādājot ar divām nodalām vienā klasē — *A. Grundmane*. Rokdarbu nozīme audzināšanā — *A. Panteļejevs*. Skolēnu sekmju pārbaudes fiziskā audzināšanā 1942./43. māc. gada III trimestrī. — *Apskats un chronika*. — *Rikojumi, norādījumi, instrukcijas*.

Firekeru grāmata Tartu Universitātes bibliotēkā

Tartu Universitātes bibliotēkā glabājas kāds 1615. gadā Rīgā, Mollina apgādā kļajā nakušās latviešu „Rokas grāmatas“ eksemplārs. Tas latviešu literatūras vēsturē izcili pazīstams: tā beigās, pāris baltās lapās, pazīstamais garīgo dziesmu autors Kristofors Firekers (Fürecker) pašrocīgi un savā ortogrāfijā ierakstījis paša tulkoto dziesmu „Tev Dievu mīlēt būs“. Bez tam grāmatas titullapā (īstenībā tur atrod ne visa sējuma, bet tā I daļas resp. grāmatas virsrakstu) lasāms kādreizējā īpašnieka autogrāfs ar gada skaitli: Christiano Fureccero 1616. Pēdējais gan nav neviens cits kā Ēģiptes (jeb Vilkumiesta), vēlāk Neretas luterāņu mācītājs, kuŗa biogrāfija atrodama Kalmeijera un Oto sarakstītajā Baznīcu un mācītāju vēsturē,¹⁾ 354. un sek. lpp. Šai vienā grāmatā sastopot abu Firekeru ierakstus, bijis iespējams it patīkami secināt, ka dziesminieks Kristofors Firekers, kas Tartu Universitātes matriculā 1632. g. arī apzīmēts par neretieti, bijis Krišjāņa dēls.

Jautājumam, ka d aplūkojamā grāmata nokļuvusi Tartu Universitātes bibliotēkā, arī ir sava nozīme latviešu literatūras vēsturē. Ja būtu taisnība uzskatām, ka tā tur palikusi no Kristofora Firekera studiju laikiem, tad ar to mums būtu rokās drošs pierādījums, ka minētais dziesminieks, par kuŗu dzīvi un radīšanu zinām tik maz, pirmkārt, jau studenta gados ļoti labi pratis latviešu valodu, otrkārt, jau tad nodarbojies ar garīgo dziesmu pārdzejošanu latviešu valodā, pie tam to spējis veikt ar atzīstamām sekmēm, treškārt, jau studiju gados atradis un izveidojis savu īpatnējo ortogrāfiju — isti vēl tai laikā, kad sev ceļu lauž G. Manceļa rakstība.

Pārbaudot Tartu Universitātes bibliotēkā ziņas, kas par šo latviešu vecās literatūras pētniekiem interesanto Firekeru grāmatas eksemplāru savācamas, nākas, vispirms, jau konstatēt faktu, ka minētajā grāmatu krātuvē tās zviedru laikmeta (1632.—1656. un 1690.—1710. g.) grāmatas nav uzglabājušās: tās savā laikā aizvestas uz Zviedriju. No tā laika grāmatām tur atrodama vairs tikai viena pati (bibliotēkas direktora F. Pukso personīgā sarunā sniegta ziņa).

Tartu Univ. bibliotēkas chronoloģiskā kataloga attiecīgas daļas nav saglabājušās, bet vajadzīgajiem datiem uz pēdām tikt palīdz kāda atzīme pašā „Rokas grāmatas“ eksemplārā: tās iesējuma priekšlapā ir ierakstīts, ka grāmatu Tartu Univ. bibliotēkai dāvinājis — Kuldīgas apriņķa skolu inspektors Cimmermanis (Zimmermann). Pēdējais nav neviens cits kā labi pazīstamais pirmās latviešu rakstniecības vēstures autors.

Tā kā bibliotēkai dāvināto grāmatu saraksti saglabājušies, izdevās tajos sameklēt arī ierakstu par Cimmermana dāvinā-

jumu, kas tai reizē pastāv tikai no šīs vienas Firekeru grāmatas. Par to attiecīgajā darbvedības un dāvinājumu grāmatā (1816.—1820. g.) starp 1816. g. dāvanu ierakstiem ir šāda atzīme:

Junius.

Von

dem Goldingenschen Herrn Kreis-Schülen-Insp.

Dr. v. Zimmermann:

47. Evangelia vnd Episteln, aus dem Deüt-schen in die Liefflandische Pawrsprache gebracht u. Gedrückt in Riga, bey Nic. Mollin. 1615. In[?] 4to

Šie nepārprotamie dati noraida augstāk minēto hipotezi, ka grāmatas eksemplārs Tartu pilsētā būtu palicis no Kr. Firekera studiju laikiem, un visus tās iespējamus secinājumus.

Kā rokās isti šīs rakstniecības vēsturē nozīmīgais „Rokas grāmatas“ eksemplārs bijis visā 200 gadu ilgajā laikā no 1616. g., ar ko datēts Krišjāņa Firekera ieraksts, līdz 1816. g., kad grāmata nokļūst Tartu?

Gan nebūs jāšaubās, ka vecākā Firekera dzīves laikā „Rokas grāmata“ būs bijusi viņa paša lietāšanā, būdama nepieciešama viņa mācītāja darbā: toreiz G. Manceļa pārlaboto grāmatu vēl nemaz nebija. Ka Krišjānis Firekers grāmatu pats lietājis un ar kritiku lasījis tās tekstus, liecina tajā viņa rok rakstā un senlaicīgā priekšmanceļa ortogrāfijā ierakstītie labojumi.

Par Krišjāņa Firekera nāves gadu, ņemot vērā visas par viņu pieejamās trūcīgās ziņas, jāpieņem apmēram 1624-tais. Šķistu, ka nākošais „Rokas grāmatas“ īpašnieks būtu bijis Kristofors Firekers, domājams — viņa dēls. Tomēr šai laikā viņš būs bijis vēl tikai zēns kādu 12—14 gadu vecumā, kādēļ var domāt, ka aplūkojamā grāmata vēl kādu laiku palikusi Krišjāņa Firekera atraitnes rokās (salīdz. Kalmeijera un Oto — Die evang. Kirchen ..., 355. lpp.), varbūt tikai vēlāk pāriedama Kristofora rīcībā. Pēdējā īpašumā, kā jāspriež pēc viņa ierakstījumiem pašā grāmatā, tā būs palikusi ilgi, katrā ziņā pāri pusmūža gadiem, varbūt pat līdz mūža galam — kādam 1685. gadam.

Nākošais grāmatas īpašnieks, par ko ir neapšaubāma liecība ieraksta veidā pašā grāmatā, ir J. A. Grunts. Pirmās daļas titullapā, turpat, kur pieminētais Krišjāņa Firekera autogrāfs, labajā pusē, baltajā malā vertikāli no apakšas uz augšu ierakstīts: Johann Andreas Grundt Pastor letticus. Gada skaitļa šē nav.

Šis Grunts ir kādreizējais Liepājas latv. lut. draudzes mācītājs (salīdz. Kalmeijera un Oto grām. 383. lpp.), dzimis

¹⁾ Th. Kallmeyer u. G. Otto — Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910².

1732. g., māc. amatā kopš 1756. g., miris 1802. g. Par Gruntu zināms, ka viņš Liepājā nodibinājis divas bibliotēkas — pilsētas un lasāmo. Kā šādam darbiniekam, bibliotēkām grāmatas gādājot, viņam varēja nākt rokās aplūkojamais „Rokas grāmatas“ eksemplārs, ko tad kā retumu (vienu no pirmajām latviešu grāmatām un vēl Firekeru kādreizējo īpašumu) viņš varēja paturēt pats savā personīgā grāmatu krājumā.

Tā kā Grunts ierakstā sevi apzīmējis par mācītāju, tad jāspriež, ka „Rokas grāmata“ viņa īpašumā nonākusi pēc 1756. gada. Kas bijuši grāmatas īpašnieki savus 70 gadus ilgajā starplaikā, skaitot no Kristofora Firekera nāves līdz minētajam gadam, paliek nenoskaidrots, tāpat kā tas, kā grāmata nokļuvusi uz Liepājas novadu, kad pats pieminētais dziesminieks sava mūža beigu posmā dzīvojis Džūkstes vai Tukuma tuvumā un tur, jādodomā, arī miris. Iespējams, ka te sava loma bijusi to aprindu laudīm, kas savā laikā liepājniekos rakstījuši Kristofora Firekera virgulēto vokāļu ortografijā (sal. A. Augstkalna sacīto „Veltījuma“ 127. un sek. lpp.) — kaut kādi sakari tād izsekojami.

Vēl te varētu atgādināt pazīstamo Adolfiga želošanos (1685. g. Dziesmu grāmatā) par izvazātajiem Kristofora Firekera rokrakstiem; varam domāt, ka līdz ar tiem varēja aizklīst tālāk arī kādas viņa grāmatas, to starpā arī aplūkojamā.

Nākošais pašā grāmatā dokumentētais tās īpašnieks ir jau augstāk minētais Cimmermanis. Tā kā viņa latviešu literatūras vēsture (Versuch einer Geschichte der lettischen Literatur) nāca klajā 1812. gadā, tad varam domāt, ka jau gadu simteņa sākumā vai pat agrāk viņš būs sācis tās sarakstīšanas priekšdarbus un reizē ar to vajadzīgo latviešu grāmatu savākšanu. Iespējams, ka Firekeru eksemplārs Cimmermaņa rokās nokļuvis tieši no Grunta atstāto grāmatu kopuma pēc pēdējā nāves 1802. g.; pats Cimmermanis tad darbojās vēl Skrundā.

Viens fakts gan drošs: jau latviešu rakstniecības vēsturi sarakstot, Cimmermanim bijis rokās apskatāmais Firekeru grāmatas eksemplārs. Tās 29. lpp. par dziesminieku Firekeru sacīts: „Christoph (oder wie seine eigene Handschrift in einem Exemplar der zweyten Ausgabe des lettischen Handbuchs ausweiset, Christian) Furecker, Kandidat der Theologie...“ Acīm redzot, tā rakstīt Cimmermani pamudinājis minētais vecākā Firekera autogrāfs titullapā un abu viņu kristīto vārdu daļēja līdzība.

Tātd gan Cimmermanim nākas pārmetumi par nevērību latviešu literatūras vēsturē visai nozīmīgo abu Firekeru ierakstu un piezīmju sabojāšanā: grāmatu pa otram lāgam iesienot, radušies tie malu apgriezumi, kas vēl nav eksistējuši Kristofora Firekera laikos. Tie nošķēlušī nost ne vien daļu no ierakstītās dziesmas teksta, bet vietām stipri sabojājuši arī abu Firekeru pierakstījumus iespiestā teksta ārmalās. Redzams, ka Cimmermanim nav bijis skaidrs, kāda vērtība šiem vecajiem ierakstiem, jo citādi viņš būtu rūpējies par to sau dzēšanu.

Bez tam ļoti jānožēlo, ka grāmatu pārsienot, gājuši bojā tās senākie vāki (zīmes grāmatā liecina, ka tie bijuši ķirmjū saēsti) un agrākā pirmā priekšlapa — kas gan zina, vai tur neatradās kādas mums varbūt ļoti nozīmīgas atzīmes un ieraksti.

Turpretim Firekeru grāmatas eksemplāra vispār ievērojamo dokumentāro nozīmi, var redzēt, Cimmermanis gan labi apzinājies un tāpēc to vēl savas dzīves laikā — pie tam minētā 1816. g. jūnijā vienu pašu uzdāvinājis Tartu Universitātei.

Tā ar Firekeru grāmatu vēlreiz attaisnojies vecais sakām-vārds, ka grāmatām ir savi likteņi.